

דקדוקי מילים וטעמים והדרכה לקורא במטות מסעי, בהפטרה ובראשון של דברים

ל ג אֶל-הַשֶּׁבַע: במלעיל. לְאָסֶר: אל"ף בשוא נח, לא בשווא נע ולא בחטף
 ל ה כָּל-נִדְרֶיהָ: ישנם קוראים 'המקפידים' לבטא יו"ד אחר הרי"ש, מנהג פסול מיסודו שאין לו
 על מה להישען. נכון הדבר גם לגבי וְאֶסְרֶיהָ
 ל ו שְׁמַעוּ הַשִּׁי"ן בקמץ קטן. וְה': אין להשמיע את האל"ף של תחילת שם ה', לקרא כאילו כתוב
 'ודוני'. יִסְלַח-לָהּ: געיה ביו"ד, עם זאת הסמ"ך בשוא נח
 ל י וְנָדָר: הנר"ן בצירי וכן בהמשך בפסוק יד
 ל יג וּלְאָסֶר: הלמ"ד בשווא נח
 ל יד לְעֵנָת: הנר"ן בדגש חזק, לשון ענוי הנפש
 לא ג וַיְהִי: וא"ו החיבור בשווא נע
 לא ו וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ: כך היא ההטעמה הנכונה, בקורן ודפוסים אחרים מוטעם בטעות מונח זקף
 קטון דבר המשנה את משמעות הכתוב
 לא ח עַל-חַלְלֵיהֶם: החי"ת בפתח וללא געיה והלמ"ד הראשונה, על אף הקושי, בשווא נח¹
 לא יב אֶל-עֶרְבָתָהּ: געיה בעי"ן ועם זאת, הרי"ש בשווא נח
 לא יד מִצָּבָא: דגש חזק בצד"י והשווא הוא נע, אחרת עלול להישמע 'מצווה'
 לא טו הַחֲיִיתָם: החי"ת בחירק חסר ואחריה יו"ד בחירק מלא
 לא טז לְמִסֵּר-מַעַל: הסמ"ך בקמץ חטוף
 לא יט בְּחָלָל: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע
 לא כג וְכָל אֲשֶׁר לֹא-יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַּמַּיִם: יש להאיץ מעט את קריאת
 תיבת בְּאֵשׁ להסמיכה לתיבה הקודמת שהרי הטפחא הוא המפסיק העיקרי ולא התביר: וְכָל
 אֲשֶׁר לֹא-יָבֹא בְּאֵשׁ - תַּעֲבִירוּ בַּמַּיִם
 לא כז תַּפְשִׁי: הפ"א בשווא נע
 לא כח וְהִרְמַתְּ מִכֶּסֶּם: במלרע, אין טעם נסוג אחור
 לא לב בְּזָזוּ: זי"ן ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים, כן הדבר גם
 בהמשך בפס' כג
 לא מט עֲבַדְיָךְ נִשְׁאָו: כך היא ההטעמה ולא במונח-זקף כקורן ודומיו
 לב א יַעֲזֹר: העי"ן בשווא נח וכן בפס' ג וַיַּעֲזֹר
 לב ג² וּשְׁבָם: שי"ן שמאלית
 לב ו תִּשְׁבּוּ פָה: טעם נסוג אחור לתי"ו
 לב ח בְּשִׁלְחִי: השי"ן בקמץ קטן
 לב יא לֹא-מִלֵּא: הלמ"ד ללא דגש ובשוא נח וכן בפסוק הבא
 לב יג הָרַע: רי"ש בפתח

¹ למי שמתקשה, אפשר לקרוא בדומה ללמ"ד בדגש חזק

² פסוק זה אינו מתורגם ע"י אונקלוס בתרגומים המדויקים. התרגום המופיע בדפוסים הוא תרגום אחר

לב יט **בָּאָה**: הטעם בב"ת מלעיל, הקורא מלרע הופך ללשון בינוני (הווה)

לב כ **אם-תחלצו**: מרכא בחי"ת כטעם משנה, כך הוא במדויקים

לב כד **לצנאכם**: הנר"ן בפתח והאל"ף חטופה

לב כה **עבדיך יעשו**: אין כאן דין אתי מרחיק ועל כן היר"ד ללא דגש, כך לפי ברויאר והמדויקים

לב כו **יהיו-שם**: געיה ביר"ד

לב כז **ועבדיך יעברו**: אין כאן דין אתי מרחיק ועל כן היר"ד ללא דגש, כך הדבר לפי ברויאר והמדויקים³

לב לה **ויגבהה**: היר"ד בקמץ קטן

לב לח **ואת-שבמה**: שר"ן שמאלית

לב לט **ויורש את-האמרי אשר-בה**: טעם טפחא בתיבה **ויורש**

לב מב **לה**: ללא מפיק

לב ג **מרעמסס**: העי"ן בשווא נח והמ"ם אחריה בשווא נע⁴

לב ד **ובאלהיהם**: האל"ף כלל אינה נשמעת

לב ט **שתים עשרה**: לפי ברויאר כך צריכה להיות ההטעמה⁵

לב יד **ולא-היה שם**: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה

לב יט **מרתמה**: המ"ם בצירי ולא בחירק מפני הרי"ש הבאה אחריה, כלל זה יפה גם בהמשך

לב כב **בקהלתה**: הקו"ף בשווא נח, לעומת זאת בפס' הבא **מקהלתה** הקו"ף בדגש חזק ובשווא נע

לב כט **בחשמנה**: במלרע

לב לד **בעברנה**: במלרע

לב מא **בצלמנה**: מלרע

לב מה **בדיבן גד**: בדיבן מלרע, אין טעם נסוג אחור וכן בפסוק הבא

לב מז **דבלתימה**: היר"ד בשווא נח על אף שהיא באה אחרי תנועה גדולה⁶

לב מט **הישמת**: היר"ד בשווא נח

לב נב **כל-משפיתם**: שר"ן שמאלית

לב נג **וישבתם-בה**: געיה בוא"ו

לב נד **אשר-יצא לו**: טעם נסוג אחור ליר"ד

לב נה **לשפים**: שר"ן שמאלית. **וצררו**: רי"ש ראשונה בשווא נע ולא בחטף

לב ב **אל-הארץ כנען**: תיבת **הארץ** בה"א הידיעה

לב ד **ועבר צנה**: טעם נסוג אחור לעי"ן

לב ה **נחלה**: במלעיל

³ הדגש במקרה של אתי מרחיק יבוא רק בהברה מוטעמת, דהיינו, כאשר המילה השנייה מוטעמת בהברתה הראשונה. אות בראש המילה בגעיה אינה נחשבת מוטעמת.

⁴ יתכן שינוי משמעות אם יקרא עי"ן פתוחה

⁵ תורה קדומה בחלק הדקדוק, בשם מהרי"ב (רבי יחיא בשירי): 'ספרים אחרים באזלא גרש'. יש בהבדל זה כדי ללמד על טיבו של השווא הבא בראש תיבת שתי-שתיים. הערה: טיבו של השווא הוא במחלוקת מדקדקים ראשונים. ספק אם מן התבונה להכריע כך במחלוקת, או לאמר שבחלק מהפסוקים שר"ן של שתיים בשווא נע, ובחלקם – בשווא נח.

⁶ כך הדבר כאשר התנועה הגדולה באה בהברה מוטעמת.

לד ו זֶה-יֵהְיֶה: הִירָד אִינָה דְּגוּשָׁה, כֵּן הַדְּבָר בְּשָׁנֵי הַפְּסוּקִים הַבָּאִים
לד י שְׁפָמָה: שִׁי"ן יִמְנִית!
לד יא וַיֵּרֶד הַגְּבֹל: הַשְּׁנִי בַּפְּסוּק, בְּזָקָף קֶטֶן וְלֹא בְּרִבְעָה
לד יב הָרְאוּבֵנִי: הָאֵלֶּף כָּלֵל אִינָה נִשְׁמַעַת, כִּאִילוּ כְּתוּב 'הָרְוֵבֵנִי'⁷
לד כ וּלְמִטָּה בְּנֵי שְׁמֵעוֹן: מוֹנַח זָקָף קֶטֶן בַּמְדּוּיָקִים⁸
לד כב בֶּן-יִגְלִי: הִירָד בַּקֶּמֶץ קֶטֶן
לד כג כַּח פְּדֵה־אֵל: הֵא"א בְּשׁוּוֹא נָח, יֵשׁ לְקִרְוֹא כִּאִילוּ יֵשׁ בָּהּ מִפִּיק. לְהַבְדִּיל מִ"פְּדֵה־צוֹר" שֶׁהֵא"א
נָחָה וְאִינָה נִשְׁמַעַת
לד ד בְּלָעָרִים: הָעֵמֶדָה קֵלָה בְּלִמ"ד לְהַדְגִּישׁ הַסְּגוּל הַמּוֹרָה עַל מִיּוֹדֵעַ
לד ה וּמִגְרִשִׁי: הִרִ"שׁ בְּשׁוּוֹא נֵעַ, אֵין לְחוּשׁ לְאוֹתָם דְּפוּסִים אֲשֶׁר נִיקְדוּה בַּחֲטָף
לד ו הַאֲלָפִים בְּאַמָּה: טַעֲמִים נְדִירִים⁹
לד ז וּשְׁמֹנֶה: בַּמִּלְרַע
לד יב עֲמָדוֹ: הֵעִ"ן בַּקֶּמֶץ קֶטֶן
לד טז רֵצֶח הָוֹא: גַּעִיָּה בַחִ"ת, כֵּךְ הַדְּבָר לִפִּי בְּרוּיָאֵר, תּוֹכֶנֶת הַכְּתָר וְכֵן בַּתּוֹרָה קְדוּמָה¹⁰
לד כ יִהְיֶה פֶּנּוּ: הֵא"א בְּשׁוּוֹא נָח וְהַדִּל"ת בְּדָגֶשׁ קָל וּבַחֲטָף קֶמֶץ. בְּצִדִּיָּה: הַדִּל"ת בַּחֲרִיק חֶסֶר
וְהִירָד אַחֲרֵיהּ בְּדָגֶשׁ חֶזֶק וּקְמוּצָה, אֵין לְקִרְוֹא 'בְּצִדִּיָּה'
לד כה וַיֵּשֶׁב בָּהּ: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לִירָד. וְאַחֲרֵי מוֹת: וְאַחֲרֵי בְּמִרְכָּא וְלֹא בַּמִּקָּף
לד לג שְׁפָכּוֹ: הַשִּׁי"ן בַּחוּלָם לֹא בַּקֶּמֶץ חֲטוּף, לִכֵּן הִפ"ה בְּשׁוּוֹא נֵעַ
לד לו בְּאֶת-אֲדֹנִי צֹנָה ה'..... וְאֲדֹנִי צֹנָה בָּהּ: בְּרֵאשׁוֹן הַצִּדִּי בַחֲרִיק וּבְשָׁנֵי – בַּקִּיבוּץ
לד לו ט מִמִּטָּה לְמִטָּה: בְּשֵׁתִי הַמִּילִים הַטִּ"ת בַּסְּגוּל
הַפְּטָרָה מִסְּעִי, יִרְמִיָּהוּ בְּד-כַח, ג ד:
ב ה מַה-מָּצָאוּ: דָּגֶשׁ חֶזֶק בַּמ"ם מִדִּין דְּחִיק. וַיִּהְיֶה בָּלוּ: הֵא"א בְּשׁוּוֹא נָח
ב ו לֹא-עָבַר בָּהּ: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לֵעִ"ן
ב ח פִּשְׁעוֹ בִּי: טַעַם נִסּוּג אַחֲוֹר לִפ"א
ב ט כְּתִיבִים: הַתִּי"ו בַּחֲרִיק חֶסֶר וְהִירָד אַחֲרֵיהּ בַּחֲרִיק מֵלֵא וְדָגוּשָׁה
ב יב וַשְּׁעָרוֹ: שִׁי"ן שְׁמֵאלִית. תְּרָבּוֹ: הַחִ"ת בַּחֲטָף קֶמֶץ וְהִרִ"שׁ אַחֲרֵיהּ בְּשׁוּוֹא נָח¹¹
ב טו לְשֹׁמֶה: הַמ"ם בְּדָגֶשׁ חֶזֶק וּבַמִּלְרַע, מִלְשׁוֹן שְׁמֵמָה

⁷ בַּכְּתָר אֲרַם צוּבָא יֵשׁ סִימָן רַפִּי עַל הָאֵלֶּף לְהַרְאוֹת שֶׁהִיא אִינָה נִהְיָת.

⁸ לֹא מִרְכָּא טִיפָּחָא אֶתְנַח (הִיִּדְנָהִיִּים וְקוֹרֵן)

⁹ גַּם הַנִּיגוֹן שֶׁלָּהֶם אִינוּ יָדוּעַ לְהַרְבֵּה. בַּכְּתָבִי הִיד הַסִּימָן שֶׁל קֶרְנִי פֶּרֶה (אוּ פֶּזֶר גְּדוֹל) הוּא כְּצוּרֶת V מֵעַל הָאוֹת, מִשּׁוּם מַה הַמְדַּפִּיסִים סִימְנוּ שְׁתֵּי תִלְשׁוֹת. גַּם סִימָן זֶה לְתִלְשָׁא הוּא הַמְצָאָת הַמְדַּפִּיסִים, בַּכְּתָבִי הִיד תִּלְשָׁא קֶטְנָה הִיא עֵיגוּל מֵעַל הָאוֹת הָאֲחֻרֹּנָה, וְגְדוּלָּה – מֵעַל הָרֵאשׁוֹנָה. בַּסֵּפֶר אִם לְמִקְרָא שֶׁל ר' שִׁירָה דְּבִלְצִקִּי נִר' כְּתָב: "וְהַנִּיגוֹן הוּא כְּמוֹ פֶּזֶר וְתִלְשָׁא גְדוּלָּה וְתִלְשָׁא קֶטְנָה. מִנְחַת כִּלִּיל."

¹⁰ בַּחֲלָק הַדְּקוּק מִסְבִּיר: 'כָּל 'רֵצֶח הוּא' שְׁבָא כֹּאן בְּעִנְיָן, יֵשׁ לְקִרְוֹת תִּיבֶת רֵצֶח בִּינּוּנִי, לֹא לֵעִיל וְלֹא לִרְע' (הַכוּוּנָה לֹא מִלְעִיל וְלֹא מִלְרַע). א"ה: אַחֲרֵי הַמְחִילָה לֹא נִיתֵן לִיאֲמַר כָּלֵל. כָּל הַמַּהוּת שֶׁל פֶּתַח גְּנוּבָה הִיא הוֹסַפְתָּ פֶּתַח בְּמִקּוֹם שׁוֹא נָח הִבְרָה סְגוּרָה בְּסוּף הַמִּילָה. כְּלוּמֹר "רוֹצֵחַ" עַל מִשְׁקַל "כּוֹתֵב", הַמִּילָה הִיא מִלְרַע אֵלֶּא שֶׁלְנוֹחוֹת הַקְּרִיאָה הוֹסֵף פֶּתַח לִפְנֵי הַגְּרוּנִית. דּוּבֵר כֶּבֶר בְּעֵבֶר, שְׁכִנְרָא עֵיקֶר סִיבֶת הַמַּתָּג כֹּאן, הוּא כְּדִי לְהַפְרִיד בֵּין הַח' וְהֵא"ה הַבָּאוֹת מִמוּצָא אַחַד. מִהִרִ"ץ לְשִׁיטָתוֹ בְּעִנְיָן פִּשְׁטָא בְּמִילָה כּוֹ, אֲבָל גַּם בְּזֶה דְּבָרֵינוּ אֵינָם מוּבָנִים.

¹¹ הַחִ"ת מְנוּקֶדֶת בַּחֲטָף קֶמֶץ בַּכְּמָה סְפָרִים, בָּהֶם כְּתָר אֲרַם צוּבָא. אֲךְ אֵין חֲטָף לִפְנֵי שׁוֹא וְגַם לֹא שְׁנֵי חֲטָפִים בַּתְּחִילָת מִילָה. סִימָן הַחֲטָף הוּא לְהַרְאוֹת שֶׁהַחִ"ת בַּקֶּמֶץ קֶטֶן וְהִרִ"שׁ אַחֲרֵיהּ בְּשׁוּוֹא נָח. כָּל הַפְּסוּק בְּלִשׁוֹן צִיּוּי הַחֵל מִשְׁמֹנֵי שְׁמִי"ם [בַּהֲפָטָה יֵשׁ לְקִרְאָה בַּקֶּמֶץ חֲטוּף (קֶטֶן) וּבְשׁוּא נָח, אֲךְ בַּמּוּסָף (שְׁבֶת ר"ח) תְּרָבָה עִירָנוּ בַּקֶּמֶץ רַחֵב וּבְשׁוּא נֵעַ, וְהַמְשָׁנָה שֵׁם (בְּמִיּוֹחַד בַּהֲבֵרָה הָאֲשֻׁכְנִזִּית) מִשְׁנֵה הַמְשַׁמְעוֹת בְּאוּפֵן חֲמוּר!]

ל ג אישׁ כִּי־יֵדֵר נָדָר לִי אֶזְהָרְשָׁבַע שְׁבַע לְאָסֵר אֶסֶר עַל־נַפְשׁוֹ
מהספר תורת הטעמים של ידידנו ר' אברהם ויסבלום נר"ו עמ' רצ"ה
בפשטות לְאָסֵר אֶסֶר עַל־נַפְשׁוֹ שׁיֵיךְ לְנָדָר ולשבועה באחד: אישׁ כִּי־יֵדֵר נָדָר לֵה' אֶזְהָרְשָׁבַע שְׁבַע, לְאָסֵר אֶסֶר
עַל־נַפְשׁוֹ

אבל הטעמים פיסקו: אישׁ כִּי־יֵדֵר נָדָר לֵה' / אֶזְהָרְשָׁבַע שְׁבַע לְאָסֵר אֶסֶר עַל־נַפְשׁוֹ. פיסוק זה יובן על פי דברי
הגמ' (נדרים ב ב) שהחילוק בין נדר לשבועה הוא שבנדר אוסר האדם את החפץ על עצמו; ובשבועה אוסר
האדם את עצמו מדיהנות מן החפץ. על פי זה יבואר הפיסוק. שכן הלשון לְאָסֵר אֶסֶר עַל־נַפְשׁוֹ – לא שייך גבי
נדר, שבנדר אין האיסור על נפשו אלא על החפץ.

ואכן המתבונן יווכח לראות שגם בכל המשך הפרשה – הביטוי 'לאסור על הנפש' אינו מתקשר עם נדר.
בהערה. ושמע אביה את־נִדְרָהּ וְאֶסְרָהּ אֶשֶׁר אֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ; כִּלְנִדְרָהּ וְאֶסְרָהּ אֶשֶׁר־אֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ; וְאֶסְרָהּ תִּהְיֶה לְאִישׁ וְנִדְרָהּ
עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא שְׁפָתֶיהָ אֶשֶׁר אֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ; וְקָמוּ נִדְרָהּ וְאֶסְרָהּ אֶשֶׁר־אֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ יָקָמוּ; וְהִפָּר אֶת־נִדְרָהּ אֶשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְטָא
שְׁפָתֶיהָ אֶשֶׁר אֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ; וְאֶסְרָהּ אִשָּׁה נִדְרָהּ אֶזְהָרְשָׁבַע אֶסֶר עַל־נַפְשָׁהּ בְּשִׁבְעָהּ; וְקָמוּ כִלְנִדְרָהּ וְכִלְאֶסֶר אֶשֶׁר־אֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ
יָקָמוּ; כִּלְמוֹצָא שְׁפָתֶיהָ לְנִדְרָהּ וְלֶאֱסֵר נַפְשָׁהּ.

דבר זה מסביר גם את הפיסוק דלקמן¹² (פס' טו) וְהָקִים אֶת־כִּלְנִדְרָהּ אוֹ אֶת־כִּלְאֶסְרָהּ אֶשֶׁר עָלֶיהָ. לכאורה,
היה על הטעמים לפסק וְהָקִים אֶת־כִּלְנִדְרָהּ אוֹ אֶת־כִּלְאֶסְרָהּ, אֶשֶׁר עָלֶיהָ. אך להנ"ל ניחא, כי עָלֶיהָ הכוונה על
נפשה, ונדר אינו על נפשה אלא על החפץ.

ובהערה. ולפי זה יש להקשות על הפסוק (י): וְנָדָר אֱלֹמְנָה וְגִרְוֹשָׁה כָּל אֶשֶׁר־אֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ יָקָמוּ עָלֶיהָ: דמשמע שגם בנדר נאסרת
הנפש? אך נראה שהמקרא קצר, ושיעורו הוא וְנָדָר [או אסר] אֱלֹמְנָה וְגִרְוֹשָׁה כָּל אֶשֶׁר־[נדרה ואשר] אֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ יָקָמוּ עָלֶיהָ: וכן
דרך הכתוב בכמה מקומות לקצר משום יופי. ודו"ק.

א"ה. אולי מהעניין להביא כאן את רש"י במהדורת ברלינר.

נדר. האומר הרי עלי קונם [שבועה].² שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני.
הערה ב² את ההגהה הזאת בדברי רש"י ז"ל

אשר על פיה יבואו דברי הרב על נכון והשגותיו של הרמב"ן כליל תחלופנה, הודיעני תלמידי
הריח בראדי בשם אביו הרה"ג מו"ה שלמה זלמן ניי דיין ומו"ץ בקיץ אונגוואר:
מסתבר שגם בלי הגהה זו, כוונת רש"י היא לכך.

ל ו וְאֶסְרָהּ אִשָּׁה אֶתָּה בְּיוֹם שְׁמַעוֹ – טיפת דיו של רש"י. מהרב יצחק ישע"י וייס נר"ו אב"ד קהלת נוה
אחיעזר.

רש"י: אם מנע אותה מן הנדר, כלומר שהפר לה. 'הנאה' זו איני יודע מה היא; כשהוא אומר "בְּיוֹם
שְׁמַע אִשָּׁה יָנִיא... וְהִפָּר" (להלן, ט) – הוי אומר: 'הנאה' זו 'הפרה' (ראה ספ"ב קנ"ג). ופשוטו: לשון
'מניעה' והסרה; וכן "למה תניאון" (במי לב, ז), וכן "שָׁמַן רֹאשׁ אֶל יָנִיא" (בנוסחא: יני) רֹאשִׁי" (תהי
קמא,ה); וכן "וַיִּדְעָתָם אֶת תְּנִיאוֹתָי" (במי יד, לד) – את אשר סרתם מעלי. וְלִמָּה תְּנִיאוֹן תְּנִיאוֹן (במי לב, ז)
תסירו ותמנעו¹³ לבם.

פשוטו של רש"י בקצרה

ואם הניא אביה אותה, תחילה מבאר את פירוש המילות, אם מנע אותה מן הנדר, כי 'הניא' הוא 'מנע' כדעת רבי דונש, ולא 'שיכר' כדעת רבי
מנחם, ומבהיר רש"י שמניעה אין פירושה שמונע כעת מכאן ולהבא, ולא שעוקר את הנדר מתחילתו, אלא כלומר שהפר לה, שכבר פירש
לעיל (סוף פסוק ב) שהיא הסרת הנדר מעיקרו. ומביא את מקור דין זה מדרשת הספרי: הִנָּאָה [הניא] זו איני יודע מה היא, האם היא עקירה
למפרע כהפרה או מניעה מכאן ולהבא כהתרת חכם. כשהוא אומר ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר, הוי אומר הנאה זו הפרה, שאין
המניעה אלא על ידי הפרה שהוא עוקרת למפרע. כעת בא רש"י לשלול את הפירוש המיוחס לרבי מנחם, שיהניא הוא לשון 'שיכירה', שיתפרש
ממנו לכאורה שהכוונה ששוכר את הנדר מעכשיו. לכן מבאר ופשוטו לשון מניעה והסרה, מניעה כפתרון רבי דונש, בתוספת 'הסרה' כמשתמע
מתרגום אונקלוס. וממשיך רש"י בשלשון מניעה והסרה [ולא בלשון שיכירה] מתפרשים גם שאר הפסוקים שהביא רבי מנחם: וכן (במדבר לב, ז) וְלִמָּה

¹² בספר, דלהלן; אבל ביטוי זה אינו מוצלח כל כך, כי מתפרש: אשר שם ולא אשר לפנינו.

¹³ א"ה. יש גורסים תמניעו.

תניאון. וכן (תהלים קמא, ה) שֶׁמֶן רֹאשׁ אֶל יְיָ רֹאשִׁי. וכן (במדבר יד, לד) וידעתם את תנאותי, שפירושו לפי פתרון זה, את אשר סרתם מעלי, וכמו שפירש רש"י שם: תנאותי, שהניאותם את לבבכם מאחרי.

'הניא' ו'תניאון' לפי התרגומים

בתרגומים. אונקלוס: וְאִם אֶעֱדִי אֲבוּהָא יְתָהוּן; יונתן: וְאִין יִבְטֹל אֲיִבְהָא יְתָה וְלָהּ (לב, ז); וְלָמָּה תִּבְטְלוּ רַעְיוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וכעין זה בתרגום ירושלמי כתי"ר רומא כאן; ואין בטל אבוה יתה. – במתורגמן 'בטל'... [כל] לשון שביתה ופריעה והפרה מתורגם [ע"י אונקלוס] בלשון בטלה... ואם הפר יפר, בטל יבטל. – תרגמו את כולם מלשון הפרה וביטול, שהוא קרוב להעברה והסרה. אך להלן בתרגום ירושלמי כתי"ר רומא, למה תניאון: ולמה כען תתברון ית לבהון דבני ישראל. ולמה כעת תשברון את לב בני ישראל. – תרגם אותו בלבד מלשון שבירה.

'הניא' ו'תניאון' ו'נא' לפי רבי מנחם

רבי מנחם נ"י סרוק במחברת 'נא': מתחלק לגי מחלקות... השני, הניא מחשבות עמים (תהלים לג, י), ואם הניא אביה אותה (במדבר ל, ו), שֶׁמֶן רֹאשׁ אֶל יְיָ רֹאשִׁי, ולמה תניאון (במדבר לב, ז). ויתכן להיות מגזרתם אל תאכלו ממנו נא (שמות יב, ט). – בהשמטות (בעמ' 187) נוסף בסוף המחלקה [ע"פ כתי"ר המבורג]: לשון שבירה הם. ומהשגתו של רבי דונש ותשובות תלמידי רבי מנחם ורבי דונש שיובאו להלן, מוכח שהיתה לפניהם תוספת זו או בדומה לה. וכן כתב רבי יוסף קמחי בספר הגלוי (עמ' 16): נא, על תאכלו ממנו נא... ומנחם פתרו לשון שבור, כמשמעות ועצם לא תשברו בו, מן אם הניא אביה אותה שהוא לשון שברון. אולם מהכרעות רבינו תם שיובאו להלן נראה שלא היתה תוספת זו לפניו, ובמקומה נוסף לפניו ייתכן להיות: לשון מניעה. וכתב על כך רבי בנימין המוסיף בספר הגלוי: ובחנם שם רבנו [תם] לב להציל מנחם מפתרון שבירה. ויובאו דבריו לקמן. – לכאורה פירש רבי מנחם את הניא תניאון ונא מלשון שבירה.

'הניא' ו'תניאון' ו'נא' לפי רבי דונש

והשיג עליו רבי דונש (ע' 21): 'נא', והבאת בחלק אחד, אל תאכלו ממנו נא, עם ולמה תניאון את לב. ופתרת אתו אל תאכלו ממנו שבורשבור, כמו ועצם לא תשברו בו (שמות יב, מו) [כמובא בהשמטות הני"ל]. ותעשה מצוה אחת משתי מצוות [=שפירש את איסור אכילת נא, שהוא איסור שבירת עצם], ותורה אחת משתי תורות, וכן לא יאות להורות, באמרות ה' הטהורות. ופתרון אל תאכלו ממנו נא, כמשמעו בלשון ערבית [שאומרים לבשר שאינו מבושל כל צרכו, נאי – עפ"י אבן עזרא (שמות שם) וספר הגלוי (הני"ל)] יחיי. ואם תאמר איך מצונו ה' אלקינו לאכל כי אם דבר אשר יראה לאכל, והבשר הנא לא יראה לאכל. מפתרוןך אשיבך, כי הבשר הנא יראה לאכל, כי יקרא הבשר הנא בלשון ערבית [כצ"ל] הבשר יבוא באש ולא יצלה היטב. והבשר ההוא אסר אלקינו עלינו, והעד אשר העידות עלי נא למה תניאון, אין פתרונו בלשון שבירה כי אם בלשון מניעה. ופתרון למה תניאון, למה תמנעון. וכמוהו אם הניא אביה אותה, אם מנע אביה. ומפני הפתרון הזה לא נוכל לומר אל תניא העצם במקום אל תשבר העצם. ולמה תניאון במקום למה תשברון. ועוד יאמץ הפתרון אשר פתרו עלי אמוצו אונקלוס המתרגם, באמרו לא תיכלון מיניה כד חי. והתעורר ויהי לבך חי, ואספרה שמך לאחי. ע"כ ר' דונש.

[וראה להלן מ"ש בשיטתו]

לבך חי לבך לבך חי, ואספרה שמך לאחי. – פירש רבי דונש 'הניא' מנע שאינו מבושל כל צרכו, אך ראוי לאכילה. [ובדרכו פתר רבי יונה נ"י ג'נא בשרש 'נא': חי על דמיון פעיל, כלומר אינו מבושל כל צרכו. [והעתיקו הרד"ק בשרש זה]. ובשרש 'נא': הניא... תנואות... ועניינו המרי והמניעה. – אבל הרד"ק בשרש זה פתר: ענינם ענין שבר הדברים והמחשבות וביטולם]

ויכוח התלמידים בפירוש 'הניא' ו'תניאון' ו'נא'

תלמידי רבי מנחם השיבו (עמ' 88): והשיבות, אשר לא כדת, במוצאך נא עם למה תניאון, לשון שבירה. ותאמר כי אין פתרון תניאון, כי אם לשון מניעה, וכמוהו אם הניא אביה. – ואין המניעה נופלת על הלב כי אם השבירה. – [לא נמצא המשך לתשובה זו. וכתב המהדיר שההמשך חסר, שלא נמצא מה שהשיבו על ההשגה שעשה מצוה אחת משתי מצוות. אך מדברי תלמיד רבי דונש שחוזר על טענות רבו, ולא מוסיף עליהם, נראה שגם לפניו לא היתה תשובה על טענה זו. ולהלן אביא את יישוב רבי בנימין בספר הגלוי על טענה זו]. – ותלמיד רבי דונש השיב (עמ' 30): והשיב עליו [רבי דונש] בהביאו אל תאכלו ממנו נא בחלק אחד עם למה תניאון, ופתר אותו אל תאכלו ממנו שבור. ויאמר בתשובה, לא יתכן להיות שבור כי אם חי. והדומה אשר דימה אליו מנחם למה תניאון, אין פתרונו תשברון כי אם למה תמנעון, ככתוב שמן ראש אל יניא ראשי. התבוננו לנועם פירושי, ואל תאמרו כי פתרון אל תאכלו ממנו נא, שבור. כי הוא השבור, ולא על אופניו דבר דבור, כי אם כאשר אמר בפתרונו אל תאכלו ממנו נא חי, והוא הפתרון אשר פתרו הקדמונים וחכמינו על פי אונקלוס הגר, באומרו לא תיכלון מיניה כד חי. ואתם ומלמדכם בפתרון עשיתם מצוה אחת משתי מצוות ותורה אחת משתי תורות, וכן לא יאות להורות באמרות ה' הטהורות. [כמדומה שרק חזר על השגות רבי דונש, שלא יושבו, ולא הוסיפו עליהם].

הכרעת רבינו תם 'הניא' ו'תניאון' ו'נא' מלשון מניעה

ורבינו תם בהכרעותיו כתב: אמר יעקב, עלילות דברים שם לו דונש למנחם: יפתרת נא שבור, כמו ועצם לא תשברו בו. ומנחם לא כן עשה, כי אחרי אשר חברו מנחם עם למה תניאון, והביא אשר פתרונו לשון מניעה. [כאמור אינו בנוסח שלפנינו]. כתב: ייתכן להיות מגזרתם אל תאכלו ממנו נא. ואם כן לא שינה פתרונו מתרגומו המתורגם כד חי. ועל כן יתכן להיות מגזרתם, כי הבשר החי מונע מלאכלו, ויהולל איש לפי שכלו.

יישוב רבי בנימין ש'הניא' ו'נא' מלשון שבירה

אולם רבי בנימין בהוספותיו לספר הגלוי (עמ' 16) מצדיק את פתרון רבי מנחם בלשון שבירה, וכותב: ובחנם שם רבנו [תם] לב

להציל מנחם מפתרון שבירה. כי כן הוא, אל תאכלו ממנו נא הוא שבור איברים, ולא שבירת עצם. וגם בשל מבושל במים אל תאכלוהו, כי אם צלי אש. עתה עונה המקרא לפרש על אחרון ראשון ועל ראשון אחרון, כמו בתלמוד אמאי דסליק מיניה. אל תאכלו בשל מבושל כי אם צלי אש, ואל תאכלו נא כי אם ראשו על כרעיו ועל קרבו. וכמוהו והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג (שמות כה, לב), הרי כאן שתי מצות, אחת לעשות ראשו בתוכו באמצעותו ולא למטה, אך בשעת אריגה יניחו הפתח, ועוד מצוה אחרת לעשות לו שפה לאותו פתח, ועתה מפרש ראשו בתוכו כפי תחרא, ושפה יהיה לו כדי שלא יקרע. ורוב מקראות כזה סותמים ואח"כ מפרשים.... יניא יסיר, כמו ואם הניא אביה אותה. וכן פתרו רבינו שמואל [רשב"ם, ולע"ע לא מצאתי], יברכנו האל.

פשוטו של רש"י בקצרה

ואם הניא אביה אותה, תחילה מבאר את פירוש המילות, אם מנע אותה מן הנדר, כי 'הניא' הוא 'מנע' כדעת רבי דונש, ולא 'שיביר' כדעת רבי מנחם, ומבהיר רש"י שמניעה אין פירושה שמונע כעת מכאן ולהבא, ולא שעוקר את הנדר מתחילתו, אלא כלומר שהפר לה, שכבר פירש לעיל (סוף פסוק ב) שהיא הסרת הנדר מעיקרו. ומביא את מקור דין זה מדרשת הספרי: הנאה [=הניא] זו איני יודע מה היא, האם היא עקירה למפרע כהפרה או מניעה מכאן ולהבא כהתרת חכם. כשהוא אומר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר, הוי אומר הנאה זו הפרה, שאין המניעה אלא על ידי הפרה שהוא עוקרת למפרע. כעת בא רש"י לשלול את הפירוש המיוחס לרבי מנחם, ש'הניא' הוא לשון 'שיבירי', שיתפרש ממנו לכאורה שהכוונה ששובר את הנדר מעכשיו. לכן מבאר ופשוטו לשון מניעה והסרה, מניעה כפתרון רבי דונש, בתוספת 'הסרה' כמשתמע מתרגום אונקלוס. וממשיך רש"י שבלשון מניעה והסרה [ולא בלשון שבירה] מתפרשים גם שאר הפסוקים שהביא רבי מנחם: וכן (במדבר לב, ז) ולמה תניאון. וכן (תהלים קמא, ה) שמן ראש אל יני ראשי. וכן (במדבר יד, לד) וידעתם את תנואתי, שפירושו לפי פתרון זה, את אשר סרתם מעלי, וכמו שפירש רש"י שם: תנואתי, שהניאותם את לבבכם מאחרי.

'הניא' ו'תניאון' 'יני' ו'נא' לפי רש"י

רש"י כאן מתחיל לפרש אם מנע אותה מן הנדר, כלומר שהפר לה.... ופשוטו: לשון 'מניעה' והסרה; וכן "למה תניאון" (במי לב, ז), וכן "שמן ראש אל יניא" (בנוסחא: יני) ראשי" (תהי קמא, ה); וכן "וידעתם את תנואתי" (במי יד, לד) – את אשר סרתם מעלי. ולמה תניאון תניאון (במי לב, ז) תסירו ותמנעו לבם. וכן ברש"י (במדבר יד, לד): את תנואתי, שהניאותם את לבבכם מאחרי. תנואה לשון הסרה, כמו (במדבר ל, ו) כי הניא אביה אותה. וכן ברש"י תהלים (קמא, ה): שמן ראש אל יני ראשי, שמן מלכות שהוצק על ראשי, כמו שנאמר (תהלים כג, ה) דשנת בשמן ראשי, אל יסיר את ראשי מתוכחת הצדיק ללכת וללחום את פועלי און. – פתר רש"י כפתרון רבי דונש [ולר"ת אף רבי מנחם פתר כן] מניעה, אלא שהוסיף לו את ההסרה שהוא כאמור פתרון התרגום אונקלוס. – וגם ביא'ל תאכלו ממנו נא' (שמות יב, ט) פירש: נא, שאינו צלוי כל צורכו קוראו נא בלשון ערבי. כפתרון רבי דונש. [אבל באיוב (לג, י) פירש רש"י את הן תנואות עלי ימצא. תנואות, עלילות לשון תואנה (שופטים יד, ד), וכן את תנואתי, שהיו ישראל מבקשים תואנה לשוב מן המקום. – בשונה ממה שפירש בפירוש התורה פירש כאן 'תנואות' מהמילות המתהפכות תנואה-תואנה. ורבינו תם בפ"י איוב שם פירש 'תנואות, תרעומות, כמו וידעתם את תנואתי. ורלב"ג שם פירש: תנואות – עלילות והסרות ממצותיו, ר"ל שלא יעליל אותו שסרתי ממצותיו. או ירצה בזה שהוא ימצא בעבורי מה שיסיר אותי ממבוקשיו, עד שלא אוכל לעשות אחד מהם – פירשו כמו רש"י בפירוש התורה].

'הניא' ו'תניאון' והמקבילות בפירושי האבן עזרא

האבן עזרא כאן: 'הניא', כמו שבר והפר, כמו את תנואתי. ולהלן: תניאון, כמו תשברון. ולעיל (במדבר יד, לד): את תנואתי, אניא דברי, או מי יניאני. הטעם, שישבור את שבועתי, כמו ואם הניא (במדבר ל, ו). וכן באבן עזרא תהלים (קמא, ה): שמן ראשי אל יני, ... ולפי דעתי... שמן הרשעים לא ישברו ראשי, כמו ולמה תניאון. והעד כי עוד ותפילתי ברעותיהם, כי מנהג השמן להסיר שבר הראש, על כן זה היה להפך. וכן לעיל (שמות יב, ט): 'נא', ... ואחרים אמרו כי הוא מגזרת כי הניא אביה אותה. והטעם שבור. ואין זה נכון כי אחר כן אמר ועצם לא תשברו בו. – בכל המקומות מפרש הפועל 'הניא' מלשון שבירה. אלא שאת 'נא' הביא את דברי רבי מנחם בשם 'אחרים', ודחה אותם מכח קושיית רבי דונש.

'הניא' ו'נא' ו'תניאון' בפירושי הרד"ק

הבאתי לעיל שהרד"ק בשרש 'נא' פירש כרבי דונש, ובשרש 'נא' נטה מפתרון רבי יונה ורבי דונש, ופתרו עניין שבר הדברים והמחשבות וביטולם, כפתרון רבי מנחם. וכן פירש כרבי מנחם ברד"ק תהלים (קמא, ה): אל יני ראשי, אותה המכה אל ישבר ראשי, אבל יהיה נחשב כמו שמן ראש, פירוש שמן טוב שמושחין ממנו המכה. – והוא בעקבות האבן עזרא בפסוקים אלו, כנ"ל. ועייש שהביא בשם אביו, והוא בספר הגלוי הנ"ל.

'נא' בפירוש החזקוני

הרב החזקוני פירש את אל תאכלו ממנו נא: אם מצרי יבא בביתכם בעת צלייתו, אל תסלקוהו מן האש לומר צלוי יפה, ועדיין הוא

נא. וכל כך תאמרו מתוך יראה, לכך נאמר שלא תיראו מהם. ופירושו בנוי על המובא בדעת זקנים מבעלי התוספות: נא, פיי ראב"ע דלפי שתועבת מצרים תזבח, שמא תאמרו לא נצלהו כל צרכו, פן ירגישו בו המצרים, ת"ל אל תאכלו ממנו נא. וכעין זה הובא בעוד ספרי בעלי התוס' בשם האבן עזרא, ולע"ע לא מצאתי בספרו. – וכמדומה שהחזקוני שינה מעט את הפירוש, כדי להתאימו שיתפרש 'נא' מלשון 'הסרה' כמו 'הניא', לכך אמר שהוא הבשר הימוסר' מהאש לפני גמר צלייתו.

'הניא' על פי דרשת הספרי

בספרי (כאן): ואם הניא אביה אותה, איני יודע הנאה זו מה היא, כשהוא אומר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה [והפר], בבעל, הוי אומר הנאה זו הפרה. – ונראה שכוונתו ללמדנו את הדין שהביא הרמב"ם (נדרים יג, ב): כיצד מפר, אומר מופר או בטל או אין נדר זה כלום, וכיוצא בדברים שענינם עקירת הנדר מעיקרו וכי. אבל אם אמר לה אי אפשר שתדורי או אין כאן נדר, הרי זה לא הפר. וכן האומר לאשתו או לבתו מחול ליד או מותר ליד או שרוי ליד, וכל כיוצא בענין זה, לא אמר כלום. שאין האב והבעל מתיר כמו החכם, אלא עוקר הנדר מתחלתו ומפירו, עכ"ל הרמב"ם. והביא רש"י לעיל (פסוק ב) דין זה: זה הדבר מיעוט הוא, לומר שהחכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה, כלשון הכתוב כאן, ואם חלפו אין מותר ואין מופר. – ואם כן היה מקום לומר שאם 'הניא' הוא לשון שבירה כמו שפירש רבי מנחם והאבן עזרא והרד"ק בעקבותיו, ואף אם נפרש כרבי דונש 'מניעה' או כפי שהגדיר רש"י 'מניעה והסרה', אם כן שמא יוכל האב לומר אין כאן נדר, או איני מסכים לנדר, ובכך מסיר ממנה את הנדר ומעבירו, ויועיל. לכך דורש הספרי מסיפא מהפרת הבעל, שכתוב (להלן ט) 'יניא אותה והפרי', שגם אצל האב רק בדרך הפרה, שהיא מניעה על ידי עקירת הנדר מתחילתו מועיל, ולא דרך התרה.

ביאור פשט דברי רש"י כאן

וכעת יובנו בס"ד דברי רש"י על מכונם: ואם הניא אביה אותה, תחילה מבאר את פירוש המילות, אם מנע אותה מן הנדר, כי 'הניא' הוא 'מנע' כדעת רבי דונש ולא שבר כדעת רבי מנחם. ומבהיר רש"י שמניעה אין פירושה שמונע כעת, לא על ידי עקירת הנדר מתחילתו, אלא כלומר שהפר לה, שכבר פירש לעיל שהיא הסרת הנדר מעיקרו. ומביא את מקור דין זה מדרשת הספרי: הנאה [=הניא] זו איני יודע מה היא, האם היא עקירה למפרע כהפרה או מניעה מכאן ולהבא. כשהוא אומר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר, הוי אומר הנאה זו הפרה, שאין המניעה אלא על ידי הפרה שהוא עוקרת למפרע, ולא על ידי התרה מכאן ולהבא כחכם. וכעת בא רש"י לשלול את הפירוש המיוחס לרבי מנחם, ש'הניא' הוא לשון 'שבירה', שיתפרש ממנו לכאורה שהכוונה ששובר הנדר ומבטלו מכאן ולהבא. לכן ממשיך ופשוטו לשון מניעה והסרה, 'מניעה' כפתרון רבי דונש [ולר"ת אף רבי מנחם פתר כן], בתוספת 'הסרה' כמשתמע מתרגום אונקלוס. וממשיך רש"י שבלשון מניעה והסרה [ולא בלשון שבירה] מתפרשים גם שאר הפסוקים שהביא רבי מנחם: וכן (במדבר לב, ז) ולמה תניאון, וכן (תהלים קמא, ה) שמן ראש אל יני ראשי, והביא פסוק נוסף שלא נמצא במחברת מנחם כאן: וכן (במדבר יד, לד) וידעתם את תנואתי, שפירושו לפי פתרון זה, את אשר סרתם מעלי, וכמו שפירש רש"י שם: תנואתי, שהניאותם את לבבכם מאחרי.

מקור פירוש רש"י ב'אל תאכלו ממנו נא'

וכיון שעלה בידנו שרש"י קיבל את פירושו של ר' דונש, ודחה את פירושו של ר' מנחם. מובן היטיב מה שכתב רש"י בפרשת בא (שמות יב, ט): אל תאכלו ממנו נא, שאינו צלוי כל צורכו קוראו נא בלשון ערבי. שהוא העתק אות באות מדברי ר' דונש המובאים לעיל. והראה בזה שדחה את דברי ר' מנחם: ויתכן להיות מגזרתם [מלשון שבירה] אל תאכלו ממנו נא (שמות יב, ט).

[העיר הרב שמואל מורגנשטרן: שלום וברכה]

במקרה קראתי היום את "היכל רש"י" בגליון הזה, בענין ואם הניא אביה אותה. והתפלאתי למה כת"ר מציג כדבר פשוט וחוזר כמה פעמים על כך שבעל עוקר הנדר מעיקרו ומשא"כ חכם, בזמן שהכל 'יודעים' שלפי פשוט הגמ' בעל מפר רק מכאן ולהבא. ואמנם בסוף דבריו צ"ן לרמב"ם פ"ג מנדרים ה"ב שכותב להיפך, וכבר תמהו ע"ז בכס"מ ושאר נו"כ שם, ונדחקו בפירוש שיטתו. וממילא קשה לפרש ברש"י דכותו לאשמועי' דהנאה שהיא מניעה אינה למפרע אלא מכאן ולהבא. שהרי פשוט מניעה היא מכאן ולהבא.

ולגופו של ענין, לא הבנתי מה ההכרח שרש"י (שמקורו בספרי) בא לומר שהנאה היא הפרת בעל ולאפוקי מעקירת חכם, ולמה לא נפרש כפשוטו, וכמ"ש במזרחי שם "שמע מינה, דגבי אב נמי דכתיב ביה "ואם הניא אביה אותה" כשהפר לה קמ"ר, לא במניעה לחודה". (ומניעה לחודה אפשר לפרש ע"י כפיה, או אם רוצים דוקא לפרש שבא לדייק באיזה לשון צריך להפר, אפשר לומר שבא לאפוקי לשון "אין זה נדר" שהעיר הב"י שלדעת החולקים על הרמב"ם אינו מועיל, או לאפוקי לשונות אחרים שמשמעותם רק שאינו מסכים שתקיים את הנדר).

ורק ליתר בטחון, עשיתי חיפוש מהיר בבר אילן, ואני מצרף כאן קטע מהאנצ"ת:

אמר לה טלי ואכלי ושתי, הנדר בטל מאליו, אבל צריך שיבטל בלבו. ונחלקו תנאים: בית שמאי אומרים בשבת מבטל בלבו, אבל בחול צריך שיוציא בשפתיו, ובית הלל אומרים אחד זה ואחד זה מבטל בלבו ואין צריך להוציא בשפתיו. ביטול זה שבלבו רוב המפרשים סוברים שזו הפרה, שלא אמרו הפרה בלב אינה הפרה אלא כשלא אמר לה כלום, אבל כשאמר לה טלי ואכלי מועילה ההפרה שבלב, ועדיפה הפרה בלב כשאמר לה טלי ואכלי משאומר לשון גרוע כגון אי אפשר שתדורי וכיוצא, כשאנו מפר מפרש שלבית שמאי בשבת בלבד די שיבטל בלבו, בצירוף אמירתו טלי ואכלי, אבל בחול צריך שיוציא בשפתיו, ולבית הלל אף בחול די שיבטל בלבו [טור קל] ויאמר

טלי ואכלי; ומהם שמפרשים שלדברי הכל אין ביטול בלב, בצירוף אמירתו טלי ואכלי, מועיל אלא בשבת, אלא שלבית שמאי כשיגיע ערב, והיינו בחול, למוצאי שבת, יוציא הביטול בשפתיו, ולבית הלל אין צריך לערב להוציא בשפתיו. ויש סוברים אף הם שביטול שמועיל הוא יחד עם זה שיאמר טלי ואכלי, אלא שמפרשים שהפירוש בעצמה דיה בלב, ולא הצריכו לומר טלי ואכלי אלא כדי להודיע לה; ויש מוסיפים שהפירוש בלב מן התורה חשובה הפירה, אלא שחכמים הצריכו לומר טלי ואכלי כדי להראותה שכבר היפר לה בלב, ואותה שאמרו היפר בלבו אינו מופר, אינו אלא מזדבנן, וכשלא אמר לה טלי ואכלי. ויש מן הראשונים סוברים שצריך לומר בלחש לשון הפירה, אבל לא יוציא בשפתיו בקול רם עד שישמיע לאזניו, אבל הפירה בלב ממש אינה מועילה, שדברים שבלב אינם דברים. ויש מן הראשונים מחלקים בין ביטול להפירה, וסוברים שאינה דומה הפירה לביטול, שהביטול הוא שכופה אותה לעשות דבר שאסרה אותו, והפירה אינו כופה אותה אלא מיפר לה ומניחה, אם רצתה עושה, אם לא רצתה אינה עושה, לפיכך המיפר צריך להוציא בשפתיו, אבל המבטל אינו צריך להוציא בשפתיו, אלא מבטל בלבו בלבד, וכופה אותה לעשות, ובין עשתה ובין לא עשתה בטל הנדר; כיצד נדרה או נשבעה שלא תאכל או שלא תשתה, ואמר לה מופר לך, הרי זה היפר, ומותרת לאכול ולשתות, נטל ונתן לה ואמר לה טלי ואכלי טלי ושתי, הרי זו אוכלת ושותה והנדר בטל מאליו, שמעשה הכפייה שכופה אותה הוא כהפירה מפורשת בפה. יש מפרשים דבריהם שצריך לחשוב בלב שמה שאומר לה טלי ואכלי הוא משום שרוצה שהנדר יהיה בטל, שאם לא הסכים לכו להפירה אינו כלום. יש מביאים מקור לדבריהם [טור קלא] מלשון הכתוב, שפעם נאמר בלשון "הניא" ופעם בלשון הפירה, אלא שהמניא מונע הדבר על ידי כפייה והכרח, והמיפר אינו מכריח אלא מבטל הדבר (275). ויש מפרשים שאם היא תעשה מה שאומר לה, אינו צריך אף לבטל בלב, אבל אם אינה עושה מה שאומר לה צריך שיבטל בלבו. כפייה זו יש מפרשים כפייה ממש, ולפיכך נחלקו עליו, שהרי אין הבעל יכול לכופ את אשתו כל שלא היפר לה, ויש מפרשים כפייה זו שאינה אלא שאומר לה טלי ואכלי, ואותה שאמרו אין הבעל כופה את אשתו, היינו בלא ביטול בלב.

275. מלבי"ם שם סי' טז. וכ"כ בידות נדרים סי' רלז ס"ק לב, ומפרשים בזה דברי הספרי הנאה זו אינו יודע מה היא כו', עיי' לעיל בריש הערך. ועיי' העמק דבר לנצי"ב עה"ת שכי' ג"כ שמכאן מקור הרמב"ם אלא שמפרש להיפך שהניא זו הפירה והיפר זה בכפייה. ואעתיק גם דברי המלבי"ם הנזכרים בהערות:

(ו) טז ואם הניא אביה אותה, אצל האב תפס לשון הנאה ואצל הארוס באו ב' לשונות הנאה והפירה, יניא אותה והפר, וכן אצל הבעל באו ב' לשונות לא הניא אותה ואם הפר יפר, ויש הבדל בלשון בין הניא ובין הפר, שהניא מונע הדבר על ידי הכרח, והמפר אינו מכריח את הבחירה רק מבטל את הדבר, ועל זה אמר ה' הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים שהמחשבה קודם לעצה, ומוסיף שלא לבד שמפר עצתם היעוצה, כי גם מונע מחשבתם שהיא קודמת לעצתם שלא יעלה על לבם מחשבה כלל, וכן מוסיף שלא לבד שמפר דהיינו שהם ישארו חפשים בבחירתם רק שמפר העצה שלא תצליח, כי גם מניא שהוא שמכריח בחירתם שלא יחשבו מחשבה כלל, וכ"ש שלא יבואו לידי עצה, והרמב"ם (בפי"ג מה' נדרים) כתב שיש הפירה ובטול, הפירה שאומר לה מופר לך והבטול הוא שיכופה אותה לעשות דבר שאסרה אותו, אבל ההפירה אינו כופה אותה אלא מפר לה ומניחה אם רצתה עושה ואם לא רצתה אינו עושה, המפר צריך להוציא בשפתיו והמבטל א"צ להוציא בשפתיו, ולפי"ז הם שני לשונות שתפסה תורה הפירה והנאה שהנאה הוא הבטול. והנה בבעל שכתוב ב' הלשונות ידעין שהנאה זו הפירה ר"ל ששניהם מועילים, אבל באב שכתוב רק הנאה י"ל שהפירה אינו מועיל, ולמד לה ממ"ש בין איש לאשתו בין אב לבתו ששניהם דינם שוה, וי"ל שהרמב"ם הוציא דבריו מן הספרי דפה, אולם הפוסקים החולקים על הרמב"ם בזה יפרשו, שכונת הספרי שנוכל לטעות שיש הבדל בין הנאה להפירה, וגלתה התורה בבעל שהנאה היא הפירה ומשם למדין לאב וכ"מ מלשון רש"י ז"ל בפי"א כאן.

השבתי לו מוצאי שבת תבוא:

ראיתי כרגע את הערתו. – לפום ריהטא הינך צודק. אך לצערי איני כעת בעניין. וטרדות הציבור עלי בערבי ר"ה ושבת שובה. מונעות אותי לעסוק בעניינים ישנים. בלי נדר אבדוק כשאוכל. א"ה. לא נמנעתי להביא את דברי הרב נה אחיעזר, יש בו ידיעות דקדוקיות רבות.

הערה נוספת. בפרשנות המקרא אין לפרשנים התחייבות לפרש כמסקנת ההלכה. גם אם רש"י נתכוון אצל החכם או האב או הבעל שעוקר מלכתחילה, או עוצר מכאן ולהבא, אין זה אומר שהוא פוסק כן להלכה.

לג נה ואם-לא תורישו את-ישיבתי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצניגים בצדיכם לשון

לימודים שופטים ב ד"ר אליהו נתנאל ז"ל שבת בשבתו מסעי ס"ה

עיון – מילים עלומות

בנעורינו, עת לימדנו תנ"ך, נפגשנו במילים – גבולי יחידאיות – שהעדפנו להתעלם מהן. הגיעה עת השלמת החומר.

¹⁴ א"ה. זכרתי ימים מקדם, הייתי מזדמן לבית-כנסת שבו הופץ הגליון שבת בשבתו, ובו הערות לשוניות של ד"ר אליהו נתנאל ז"ל. חיבבתי מאוד את הערותיו, וכאן נזדמן להביא מדבריו. הדברים לקוחים משיעור בספר שופטים.

*ניטול לדוגמה את המילה צִדִּים הנמצאת בפרקנו (ב ג): "וְגַם אֶמְרֹתֵי לֹא אֶגְרֹשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶס לְצִדִּים... לְמוֹקֵשׁ". מילה זו באה במקרא רק בצורת רבים (להוציא עשרות היקרויות בצורת יחיד – צד – במשמעות: עבר, צלע, side; ונראה שהמילה הנדונה איננה במשמעות זו). היא מופיעה פעמיים נוספות במקרא בלִיָּית שתי מילים עלומות אחרות: "...לִפְחַ וְלְמוֹקֵשׁ וְלִשְׁטֹט בְּצִדֵיכֶם וְלִצְנִינִים בְּעֵינֵיכֶם..." (יהושע כג, יג), "...וְהָיָה אֲשֶׁר תֹּתִירוּ מִהֶם לְשָׂפִים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִים בְּצִדֵיכֶם (במדבר לג, נה). הבה נדון בהן. צִדִּים בספר שופטים, מתרגם יהונתן: מְעִיקִין, ורד"ק מפרש זאת כמקרא קצר: "לצנינים לצדדים" (צדדים = צדדים), ועוד מפרש הוא על בסיס שורש צוד: "ר"ל שיצודו וילכדו אתכם". רש"י: "למצדדים בצדכם בגדודים וגייסות", ומצודת ציון: "לשון צִדָּה ור"ל לצודד נפשות". דעת מקרא אומר מעין דברי רד"ק: "מקרא קצר ושיעורו – צִנִּינִי (=קוצי) צִדִּים.

*צִנִּינִים – רמב"ן מפרש – סֵלֶזֶן מִמָּאִיר (יחזקאל כח, כד), הִזְנוּ קוֹץ הַגְדֵּל בַּעֲרֻבוֹת, ומביא – לתימוכין – פסוק ממשלי: "צִנִּים (=צנינים) פָּחִים בְּדֶרֶךְ עֵקֶשׁ (משלי כב, ה)"; וכך, צִנִּים = צִנִּינִים = קוצים סוברים כמעט כל מפרשינו הקלאסיים.

*שָׂפִים – מילה יחידאית היא. אף במשמעותה התלבטו פרשנינו-מדקדקי, וכאמור לעיל היא מופיעה בבמדבר (לג, נה): "לְשָׂפִים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִים בְּצִדֵיכֶם". רש"י: "ליתדות המנקרות עיניכם". אף רמב"ן מדבר על: "...כִּי שָׂפִים קוצים חדים מלשון הָסֵר מִשׁוֹפְתוֹ (ישעיהו ה, ה)..." וְשִׁמְתָּ שָׂפִין בְּלִעָךְ (משלי כג, ב), דבר חד מקוץ או מברזל...". דעת מקרא מדבר על מכשול וקוץ – דבר חד – ומביא מאיוב: "הִתְמַלֵּא בְּשָׂפוֹת עוֹרוֹ (איוב מ, לא)": קוצים, חצים או מסמרים חדים.

בעברית ימינו אין הֵד לצִדִּים, אולם יש הֵד למילה שָׂךְ (צורת יחיד של שָׂפִים) במשמעות: גידול דוקרני העולה בגבעול או בעֶלָה של צמח; ויש הֵד (בלשון גבוהה) לצִנִּינִים בביטוי: היה לצנינים בעיניו – הרגיו אותו מאד, לא יכול לשאתו (ובלשון העם: לא יכול לסבול אותו!).

תַּן לְחֶכֶם וְיִחְכַּם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין

בהגשים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺